

پندها و مثلها

کرده آورنده: اکبر مرتضی پور

www.ketab.ir

سرشناسه	: مرتضی پور، اکبر، ۱۳۳۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: پندها و مثل‌ها/ گردآورنده اکبر مرتضی پور،
مشخصات نشر	: تهران: عطار، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۵۵۲ ص: ۱۴ × ۲۱ سم.
شابک	: 978-964-6210-57-8
وضعیت فهرست نویسی	: فبا
موضوع	: داستان‌های کوتاه فارسی -- مجموعه‌ها
موضوع	: داستان‌های اخلاقی -- مجموعه‌ها
موضوع	: داستان‌های آموزنده فارسی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ پ ۹۲۷/م PIR۲۲۲۷
رده بندی دیویی	: ۸۵۱/۶۲۰۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۵۳۷۳

انتشارات عطار - تهران، میدان انقلاب، خیابان اردبیهشت
تلفن ۶۶۴۴۲۳۷ فاکس ۶۶۴۰۹۳۲۳

پندها و مثل‌ها

گردآورنده: اکبر مرتضی پور

چاپ اول: ۱۳۹۴ تهران

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ: چاپخانه مهدی

حروفچینی و صفحه‌آرا: شانیان

شابک: ۸-۵۷-۶۲۱۰-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 6210 - 57 - 8

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۵	 مثل - آشیانه مرغ
۱۵	 مثل - پادشاه دانش دوست و وزیر او
۱۸	 مثل - بوذرجمهر حکیم
۱۹	 مثل - درپنج چیز شک نیست
۲۰	 مثل - ناصرالدوله و نجات یافتن از قتل
۲۴	 مثل - زهد حضرت امیر (ع)
۲۵	 مثل - صفوان کللی
۲۶	 مثل - دختر پادشاه و وفای به عهد
۳۳	 مثل - حضرت عیسی (ع) و گریه سنگ
۳۴	 مثل - سهل بن عبدالله و شکوه مرید از دزد
۳۵	 مثل - عبدالله عمر
۳۵	 مثل - زمان بنی اسرائیل
۳۸	 مثل - حسن ثوری
۴۰	 مثل - سفیان ثوری و طلب علم
۴۱	 مثل - ابو عمرو واسطی و سفر دریا
۴۴	 مثل - حضرت رسول (ص)
۴۵	 مثل - حسن ثوری و گله آهوان
۴۸	 مثل - پیامبر (ص) و توانگر مبتکر

- ۵۱ مثل - حاتم اصم و شفیق بلخی
 ۵۷ مثل - ابو جعفر محمد بن علی (ع)
 ۶۶ مثل - نصیحت پدر به پسر
 ۶۷ مثل - صعوه و فیل
 ۷۱ مثل - فرشته و خطاب حضرت حق
 ۷۲ مثل - ابراهیم ادهم و خواب دیدن جبرئیل
 ۷۳ مثل - آهنگری گشتاسب
 ۷۴ مثل - الکاسب حبیب الله
 ۸۸ مثل - اعرابی و شهادت دو کبک
 ۹۰ مثل - بخیل بنی هلال
 ۹۱ مثل - هشام بن عبدالملک و شیخ
 ۹۴ مثل - مرد صالح و سیب
 ۹۶ مثل - رفیق شفیق
 ۱۰۴ مثل - ذوالنون و توکل - ایمان
 ۱۰۶ مثل - ثلث آخر شب
 ۱۰۶ مثل - حضرت رسول (ص)
 ۱۰۷ مثل - صوفی ثقی و شیخ جنید
 ۱۰۹ مثل - مناجات حضرت موسی (ع)
 ۱۱۰ مثل - بایزید بسطامی
 ۱۱۱ مثل - قاضی نادان و ریش دراز
 ۱۱۳ مثل - بکوب بکوب همان است که دیده‌ای
 ۱۲۰ مثل - زاهد و موش
 ۱۲۵ مثل - کسب انبیاء
 ۱۲۵ مثل - امام حسن (ع) و مرد حاجتمند

- ۱۲۶ مثل - مرد بخیل و بریدن دست دختر
- ۱۳۴ مثل - مرتاض
- ۱۳۵ مثل - ابوسعید ابوالخیر و مرد متوکل
- ۱۴۰ مثل - زرگر و نجار
- ۱۵۱ مثل - شیخ و زن زاهد
- ۱۵۲ مثل - شوهر و نگفتن عیب زن
- ۱۵۳ مثل - ابراهیم ادهم
- ۱۵۴ مثل - ذوالنون و گنجشک کور
- ۱۵۸ مثل - شیر و ازدها و موش و چاه
- ۱۶۰ مثل - سید الطایفه و آزمایش مرید
- ۱۶۱ مثل - سلطان محمود و توکل به خدا
- ۱۶۳ مثل - ملک جمشید
- ۱۷۲ مثل - عابد متوکل و بدره‌ی زر
- ۱۷۴ مثل - حضرت رسول و عیادت فاطمه (س)
- ۱۷۵ مثل - زن مؤمنه و حيله شیطان
- ۱۷۶ مثل - لقمان حکیم
- ۱۷۷ مثل - حضرت نوح (ع)
- ۱۷۸ مثل - زاهد و سیب
- ۱۸۱ مثل - سلطان پرویز و منجم
- ۱۸۲ مثل - سنگ ظالم و انتقام مظلوم
- ۱۸۳ مثل - هارون الرشید و فضایل برمکیان
- ۱۸۹ مثل - شخص و کرم باغچه
- ۱۸۹ مثل - جعفر دوانقی و مگس
- ۱۹۰ مثل - حضرت سلیمان

- ۱۹۰ مثل - خواجه ربیع
 ۱۹۱ مثل - بوذرجمهر حکیم
 ۱۹۱ مثل - شیخ متهم و صبر در بلا
 ۱۹۳ مثل - پیامبر (ص) و جوان صدقه دهنده
 ۱۹۵ مثل - مردی از بنی سارح
 ۲۰۲ مثل - بهلول و ابوحنیفه
 ۲۰۴ مثل - حضرت رسول و زن روزه دار
 ۲۰۴ مثل - حجاج و دو جغد
 ۲۰۵ مثل - بزاز پارسا و بوی خوش
 ۲۰۹ مثل - شاه فارس
 ۲۲۰ مثل - انگشت انگشت و خیک خیک
 ۲۲۲ مثل - خاصیت صحبت عالم
 ۲۲۳ مثل - مرد صالح و زن صالحه
 ۲۲۶ مثل - مرتاض و شیطان
 ۲۲۷ مثل - ابوالقاسم صفا
 ۲۳۳ مثل - عیار خراسانی و حق نمک
 ۲۴۱ مثل - پادشاه ماوراءالنهر و زن صالحه
 ۲۴۴ مثل - عبدالجبار و زن نیازمند
 ۲۴۷ مثل - بخیل ترک وطن کرده
 ۲۵۰ مثل - پادشاه فارس و دزد دانا
 ۲۵۵ مثل - اقسام صدقه
 ۲۵۶ مثل - علامت مؤمن
 ۲۵۶ مثل - ملک دینار با مسلمانان
 ۲۵۷ مثل - پدر بخیل و دختر

- ۲۶۴ مثل - زن نمازگزار و افتادن کودک در تنور
- ۲۶۶ مثل - داروغه و زن بی‌وفا
- ۲۷۱ مثل - مرد عارف در بستر احتضار
- ۲۷۴ مثل - مادر عیسی (ع) و درخت خرما
- ۲۷۵ مثل - زبان سرخ سر سبز می‌دهد برباد
- ۲۷۹ مثل - توصیه حضرت رسول (ص) در باب حق زن و شوهر
- ۲۸۰ مثل - حضرت عیسی (ع) و سخن با مردگان
- ۲۸۲ مثل - حبیب عجمی و کشتی
- ۲۸۹ مثل - ابراهیم سمرقندی و خریدار اسب
- ۲۹۱ مثل - قاضی شاهد و یحیی برمکی و شیر
- ۲۹۴ مثل - توبه هشام ابن عبدالملک
- ۲۹۷ مثل - زن دهقان و غلام بدطینت
- ۳۰۳ مثل - خواجه ربیع و آمرزش به دعای دخترش
- ۳۰۷ مثل - یعقوب لیث و شیخ عابد
- ۳۱۲ مثل - عارف و سرکوبی نفس
- ۳۱۳ مثل - در مذمت کاهلی و تن‌پروری
- ۳۱۴ مثل - پیامبر و توانگر متکبر
- ۳۱۸ مثل - در باب قناعت
- ۳۱۹ مثل - قاضی و داوری‌های نادرست
- ۳۲۶ مثل - زن ابوصالح و برادر شوهر ناپاک
- ۳۴۶ مثل - پادشاه بخیل و زن بخشنده
- ۳۵۱ مثل - در مذمت سخن لغو و بیهوده
- ۳۵۱ مثل - سبب تأخیر اجابت دعای مؤمن
- ۳۵۲ مثل - پسر خلیفه بغداد و شناگری

- ۳۵۴ مثل - جوان صالح و زن
 ۳۵۷ مثل - درویش و شیخ مغرور
 ۳۶۵ مثل - سؤال حضرت سلیمان (ع) از مورچه
 ۳۶۶ مثل - سخاوت یحیی بر مکی
 ۳۷۰ مثل - یعقوب لیث و شیخ سهل ابن عبدالله
 ۳۷۵ مثل - مسافرت لقمان با پسر خود
 ۳۷۸ مثل - سلیمان (ع) و مرغ در دام
 ۳۸۰ مثل - سبب عدل نوشیروان
 ۳۸۲ مثل - سفیان ثوری و شیخ ذاکر
 ۳۹۰ مثل - عبدالله مبارک
 ۳۹۰ مثل - حق نمک
 ۳۹۷ مثل - منجمان و پسر پادشاه
 ۳۹۹ مثل - گریه حضرت آدم (ع) از حسرت بهشت
 ۴۰۰ مثل - بایزید بسطامی و شکافتن کلاه
 ۴۰۱ مثل - منجم خسرو پرویز و فرار از تقدیر
 ۴۰۲ مثل - ثمره‌ی نهال خاموشی
 ۴۰۲ مثل - خواجه ربیع و دختر
 ۴۰۶ مثل - شاهزاده و قضای الهی
 ۴۲۲ مثل - درویش و مرد حلوانی
 ۴۲۵ مثل - در عقبات بعد از مرگ
 ۴۲۶ مثل - عالم و ظالم
 ۴۲۷ مثل - ابراهیم سمرقندی
 ۴۲۸ مثل - حضرت موسی (ع) و عنقا
 ۴۲۹ مثل - سعد وقاص و سائل

- مثل - حضرت سلیمان (ع) و جغد ۴۳۰
- مثل - لقمان و اندرز به فرزند خود ۴۳۱
- مثل - درویش خیال‌باف و تجارت عسل ۴۳۶
- مثل - زبیر عاصی و توبه او ۴۴۱
- مثل - صفوان پیامبر و عنقا ۴۴۹
- مثل - موسی (ع) و عنقا ۴۵۰
- مثل - ثواب انفاق قبل از مرگ ۴۵۱
- مثل - نجات یافتن ناصرالدوله از اثر تصدق ۴۵۳
- مثل - حکیم و دختر زیرک اعرابی ۴۵۵
- مثل - بهلول و ابوحنیفه ۴۵۹
- مثل - لقمان حکیم و ملک الموت ۴۶۱
- مثل - زاهد پاک سیرت و دختر فاضله ۴۶۲
- مثل - سلیمان (ع) و خرابه گزینی جغد ۴۷۱
- مثل - حکمت لقمان حکیم ۴۷۳
- مثل - سلطان محمود و مرد مظلوم ۴۷۵
- مثل - مرد صالح عیالمند و کارفرمای کریم و رحیم ۴۸۰
- مثل - مرد غیبت‌کننده و جوان ۴۸۲
- مثل - شیخ جنید و بهلول ۴۸۳
- مثل - نصیحت لقمان حکیم به پسر خود ۴۸۷
- مثل - وحی حق تعالی به موسی (ع) ۴۸۷
- مثل - حسان بن یحیی ۴۸۸
- مثل - مرد عاشق و گذشتن از هوای نفس ۴۸۹
- مثل - فرمایش حضرت امیر (ع) در باب علم نجوم ۴۹۲
- مثل - زن مؤمنه و پاداش صبر او ۴۹۲

- ۴۹۳ مثل - مرد دانش دوست و عاقبت او
- ۴۹۵ مثل - فضیلت خاموشی
- ۴۹۵ مثل - ابو عمرو واسطی
- ۴۹۷ مثل - سلطان محمود غزنوی و پیرزن
- ۵۰۴ مثل - بازرگان و گدا در حج
- ۵۰۷ مثل - شیخ و مار
- ۵۰۸ مثل - علت دیوانگی بهلول
- ۵۰۸ مثل - معروف کرخی و مصاحبت با بدان
- ۵۰۹ مثل - مرد متقی و همسایه‌ی فاسق او
- ۵۱۱ مثل - زنبیل بافی حضرت سلیمان(ع)
- ۵۱۲ مثل - مرد فاضل و مکر زنان
- ۵۲۰ مثل - روز قیامت و نامه‌ی اعمال
- ۵۲۲ مثل - ابو عمرو واسطی و نابینا
- ۵۲۳ مثل - پیامبر(ص) و دوری از کبر
- ۵۲۵ مثل - لقمان حکیم و وصیت به فرزند
- ۵۳۰ مثل - ثواب زیارت برادر مؤمن
- ۵۳۱ مثل - شاه فارس و میمون
- ۵۳۴ مثل - ثواب برآوردن حاجت برادر مؤمن
- ۵۳۵ مثل - وزیر کسری و پسران او
- ۵۴۷ مثل - انوشیروان و دو مرد
- ۵۴۸ مثل - صفوان نبی(ع) و اصحاب‌الرس
- ۵۴۹ مثل - عبدالله مبارک و بهلول

مقدمه

بدان که حق سبحانه و تعالی از برای شما مثل آورده و در کلام خود چنین خبر داده و هدایت فرموده و حضرت رسول (ص) فرموده که مهربانی حق تعالی بر بندگان بیشتر است از مادران به فرزندان.

ایرانیان از دیرباز در مثل آوری شهره بوده‌اند و مثل در ایران سابقه‌ای کهن دارد، علامه دهخدا معتقد است «از قدیم ایرانیان به حکمت و پند و مثل مشهور بوده‌اند، چنان‌که آنچه از سلاطین ساسانی برای ما مانده است، صورت حکمت و مثل است».

امیرقلی امینی در کتاب فرهنگ عوام درباره امثال چنین می‌نویسد: «در زمینه فرهنگ عوام و امثال در ایران بر من مدلل شده است که در هیچ یک از زبان‌های زنده دنیا به اندازه‌ی زبان پارسی مثل‌های حکمت‌آمیز و اصطلاحات پر مغز و کنایات پرمعنی در عین حال آمیخته با شوخی و مزاح دیده نمی‌شود، چرا که ملت ایران بر اثر سابقه ممتد تاریخی و

پیشرفتی که همواره در فرهنگ قدیم داشته محصول آن به صورت شعر و افسانه و پند و حکمت مخصوصاً امثال تحویل نسل معاصر و نسل‌های آینده کشور خود داده و از این راه گنجینه گرانبهایی نصیب ما ساخته است.»

تمثیل، قصه کوتاهی است که برای تأیید منظور و بیان مقصود آورده می‌شود و در واقع تشبیهی گسترده است که معمولاً یک طرف آن مشبه حکایت و یا داستانی است و طرف دوم مَثول یا مورد نظر است. محققان کوشیده‌اند برای داستان‌های امثال ریشه تاریخی و زمان معین بیابند، این کار تنها ابعادی از موضوع را روشن می‌کند و تعدد روایت داستان‌ها و پراکندگی جغرافیایی آن‌ها را نشان می‌دهد. اما به طور قطع نمی‌تواند تاریخ دقیق و زمان ساخت آن را معلوم کند، برای نمونه می‌توان به شرح تمثیل (الکاسب حبیب‌الله) مراجعه کرد که ده‌ها روایت از آن وجود دارد و بعضی از امثال در کتاب‌های متعدد با روایت‌های مختلف آورده شده است مانند تمثیل (حسن ثوری) که هم در تذکرة الاولیاء نوشته عطار نیشابوری و هم در رساله‌ی قشیریه نوشته ابوالقاسم عبدالکریم بن هوازن قشیری و تمثیل (دختر پادشاه و شناسایی دزد) که هم در کتاب جوامع الحکایات نوشته محمد عوفی و هم در کتاب (طوطی‌نامه) نوشته ضیاء نخشی و تمثیل (عیار زیرک و دستبرد به کاروانسرا) که هم در کتاب

جوامع الحکایات نوشته محمد عوفی و هم در کتاب زینت المجالس نوشته مجدالدین حسینی و هم در کتاب لطایف الطوائف نوشته مولانا فخرالدین علی صفی آمده است و بعضی از تمثیل‌ها در کتاب‌هایی آمده است که نویسنده آن معلوم نیست که ظاهر آئینه به سینه نقل شده که به دلیل دهان به دهان گشتن یک مثل در میان افراد و نسل‌ها و قوم‌ها هر کس چیزی بدان افزوده و یا از آن کاسته است که این فرایند باعث صیقل خوردگی شفافیت و ارتقای سطح هنری و تخیلی مثل‌ها شده است پس در حقیقت پردازندگان این امثال گرچه در بدایت یک نفر گمنام بوده است اما صورتی که به ما رسیده حاصل خلاقیت جمعی است.

بی‌شک تعداد زیادی از مثل‌ها حاصل فشرده‌ی داستان‌های مشهوری هستند که به لحاظ پیام کاربردی مفهوم و مضمون، زبان، قدرت بیان، حسن تأثیر، شهرت یافته‌اند و جمله یا جملاتی از آن‌ها زبان‌زد و رایج شده‌اند.

عمده‌ترین مثل‌های این کتاب موضوعات اخلاقی - اجتماعی و پند و اندرز را تشکیل می‌دهند و محتوای این امثال از احادیث و اندرزهای اجتماعی - اخلاقی - دینی و تاریخی‌اند که با مصطلحات عوام و برخی گویش‌ها همراه است.

اینجانب برای جمع‌آوری این امثال سال‌های زیادی وقت صرف کرده‌ام و از معتبرترین کتاب‌ها آن‌ها را انتخاب نموده‌ام

چون خودم خیلی علاقه به تمثیل و پند و اندرز دارم، باشد که این کتاب مورد قبول اهل فن قرار بگیرد.

لازم به ذکر است بیشتر مثال‌های این کتاب برگرفته از کتاب‌ها، مجلات، روزنامه‌ها و... می‌باشد که فهرست منابع کامل آن در آخر کتاب آورده شده است.

اکبر مرتضی‌پور کوهبنانی

www.ketab.ir